

شرح برهان شفاء

جلد چهارم

آیت الله محمد تقی مصباح یزدی

تدوین و نگارش

عسکری سلیمانی امیری

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

۱۳۹۶

ابن سینا، حسین بن عبدالله، ۳۷۰-۴۲۸ ق

[شفا. برگزیده. ترجمه. شرح]

شرح برهان شفا (ج ۴) / محمدتقی مصباح یزدی؛ تدوین و نگارش: عسکری سلیمانی امیری. -

قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته، ۱۳۹۶.

ج. - (انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته: ۱۳۵۱؛ فلسفه: ۲۰۰).

کتاب‌نامه به صورت زیر نویس.

۱. ابن سینا، حسین بن عبدالله، ۳۷۰-۴۲۸ ق - شفا - ترجمه، نقد و تفسیر. ۲. مابعدالطبیعه - متون قدیمی تا قرن ۱۴. ۳. فلسفه اسلامی - نوزدهم قرن

تا قرن ۱۴. الف. مصباح یزدی، محمدتقی، ۱۳۱۳ - شارح. ب. غروی‌ان، محسن، ۱۳۴۵ - نگارش. ج. عنوان.

[BBR ۵۲۱]

۴۰۲ ش ۲ الف / B۷۵۱

شماره ردیف ۱۳۵۱
شماره موضوعی فلسفه - ۲۰۰
۱۳۹۶-۸۳

■ شرح برهان شفاء (جلد چهارم)

- مؤلف: آیت الله محمدتقی مصباح یزدی
- تدوین و نگارش: عسکری سلیمانی امیری
- ناشر: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام
- چاپ: نگارش
- نوبت و تاریخ چاپ: اول، پاییز ۱۳۹۶
- شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت: ۳۸۰۰۰ تومان

- دفتر مرکزی: قم، خیابان شهدا، کوی ممتاز، پلاک ۳۸
- تلفن و نمابر: ۰۲۵-۳۷۷۴۲۳۲۶
- شعبه تهران: خیابان انقلاب، بین خیابان ۱۲ فروردین و شهید منبری جاوید، ساختمان شماره ۳۱۰، طبقه سوم، واحد ۱۱۲
- تلفن و نمابر: ۰۲۱-۶۶۴۶۶۱۲۱
- شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
- تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۳۶۲۹

شابک ج ۴: ۹۰۴ - ۱۲۰ - ۴۴۴ - ۶۰۰ - ۹۷۸

شابک مجموع: ۴ - ۰۳۷ - ۴۱۱ - ۹۶۴

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

۱۳	مقدمة معاونت پژوهش
	مسأله الرابعة من الفن الخامس
	الفصل الاول
۲۱	اصول مطالب
۲۱	مطلب هل
۲۲	مطلب لم
۲۵	جواب مطلب لم در قالب قياس استثنایی
۳۰	مطلب ما و تبعیت آن از مطلب هل بسيط
۳۰	تبعیت مطلب ما از هل مرکب
۳۶	بازگشت مطلب لم به مطلب ما
۳۹	الموجود بالجزء و الموجود بالکل در کلام ارسطو
	تقلیل مطالب به مطلب هل و ما و بازگشت مطلب لم به مطلب ما
	عدم بازگشت هر مطلب ما به مطلب لم
۴۴	نسبت حد اوسط با دو حد دیگر
۴۹	حد واقع نشدن هر حد اوسطی برای حد اکبر
۵۲	اخذ علل وجود شیء در حد رسمی شیء

- معنای عام حد ۵۵
- حد واقع نشدن هر حد اوسطی برای حد اصغر ۵۷
- اشکال کلی بر معرف بودن هر حد وسطی برای دو حد دیگر ۵۹
- حد ندادن اوسط برای اکبر ۶۲
- عدم اکتفا به تعریف برای اثبات نتیجه ۶۵
- بازگشت مثبت « μ » به « μ » به بیان دیگر ۷۱
- مشارکت حد و برهان در نظریات ۷۵
- نسبت بین موارد حد و برهان ۷۷
- موارد اختلاف برهان و حد ۷۹
- موارد افتراق حد از برهان ۸۱
- نسبت بین اجزای حد و اجزای برهان ۸۲
- لازمه مغایرت حد و برهان ۸۶
- تفاوت حد و برهان ۸۷

الفصلُ الثانی

في أن الحدَّ لا يكتسبُ ببرهانٍ ولا سميّةٍ

- عدم اکتساب حد با برهان ۹۳
- عدم اکتساب حد با حد وسط قرار دادن اعم یا اخص ۹۴
- عدم اکتساب حد از راه حد وسط قرار دادن فصل یا خاصه یا رسم ۹۶
- حد اکبر نبودن حد برای مصادیق اوسط ۱۰۱
- حد اکبر نبودن حد برای ماهیت اوسط ۱۰۲
- عدم اکتساب حد تام با واسطه قرار دادن حد تام دیگر ۱۱۴
- امتناع دو حد تام برای یک شیء ۱۱۴
- امکان وجود دو حد ناقص برای یک شیء ۱۱۶

۱۲۳	عدم اكتساب حد با حد وسط قرار دادن حد ناقص.....
۱۳۵	اكتساب حد با قسمت و اشکالات آن.....
۱۳۵	۱. إشکال مصادره به مطلوب.....
۱۳۹	۲. اشکال جمع متفرقات.....
۱۴۶	۳. عدم دلالت جمع محمولات ذاتی اولی بر حد.....
۱۴۷	۴. احتمال اکتساب و اجتنال نفوذ تقسیم‌های عرضی.....
۱۵۲	عدم اكتساب حد از راه قسمت به ضمیمه قیاس.....
۱۵۹	عدم اكتساب حد از راه تقسیم به انضمام قیاس با حد اوسط حد الحد.....
۱۶۳	بدست نیامدن حد از راه برهان اختصار.....

الفصل الثالث

في أنّ الحد لا يقتنض من أن النسبة والاستبراء وتأكيد القول في هذه الأبواب
وفي مناسبة بعض البراهين على الحدود

۱۶۹	عدم اكتساب حد از راه حد ضد.....
۱۷۳	تفاوت برهان و جدل در اكتساب حد از طریق حد ضد.....
۱۷۷	عدم اكتساب حد از راه استقرار.....
۱۸۶	مناسبت حد و برهان.....
۱۹۳	فرق بین شرح اسم و حد حقیقی.....
۲۰۱	منبه بودن برهان لمی بر حد نه اكتساب حد از آن.....
۲۱۳	محدود بودن مشارکت حد و برهان لمی.....

الفصل الرابع

في مُشاركة اجزاء الحد واجزاء بعض البراهين وكيفية الحال في توسيط الحدود
وتوسيط أصناف العلل

۲۲۲	اطلاقات حد.....
-----	-----------------

۲۲۵	حد به معنای شرح الاسم.....
۲۳۱	وحدت اجزای حد اسمی و حد حقیقی.....
۲۴۰	مبدأ برهان و حد نتیجه برهان.....
۲۴۵	مبدأ یا نتیجه برهان قرار گرفتن هریک از علل اربعه.....
۲۴۷	فصل حد به معنای مبدأ برهان بدون نتیجه برهان.....
۲۵۱	حد حقیقی نسبت به شرح الاسم.....
۲۵۵	جایگاه شکل اول و دوم در این گونه قیاس‌ها از نظر ارسطو.....
۲۶۳	مصادره بودن قیاس حد وسط آن تعریف حدی باشد.....
۲۶۹	علل در برهان‌ها و حد.....
۲۷۲	علل اربعه در براهین.....
۲۷۲	علت صوری در برهان.....
۲۷۴	علت فاعلی در برهان.....
۲۷۶	علت غایی در برهان.....

نقد نظریه حد و دستگاه جنس و فصل

۲۷۷	مقدمه.....
۲۷۸	ذاتی و عرضی.....
۲۷۹	جنس و فصل و رابطه آنها با ماده و صورت.....
۲۸۰	نقش شیخ اشراق در نقد نظریه مشائین در باب تعریف.....
۲۸۱	اصطلاحات حد.....
۲۸۹	اطلاق حد بر تعریف معقولات ثانیه فلسفی.....
۲۹۲	شناخت ماهیت.....
۲۹۷	حد در اصطلاح فلسفه.....
۲۹۹	حد در اصطلاح منطق.....

۳۰۰	راه معلوم شدن تصورات عقلی
۳۰۱	راه معلوم شدن معقولات ثانیه
۳۰۱	کیفیت معلوم شدن مفاهیم منطقی
۳۰۲	کیفیت اکتساب مفاهیم نظری منطقی
۳۰۳	تعیین بدهات مفهوم
۳۰۵	کیفیت معلوم شدن مفاهیم فلسفی
۳۰۶	کیفیت معلوم شدن ماهیات بسیط
۳۰۹	کیفیت معلوم شدن ماهیات مرکب
۳۱۱	غرض از طرح دستاویز فلسف و سن و نقد آن

الاصول الخامس

في تفصيل دخول أصناف العلم في الحدود والبراهين لیتّم الوقوف به على

مشاركتها في البرهان

۳۱۷	علت قریب و بعید
۳۲۰	تقسیم علت به بالذات و بالعرض
۳۲۳	تقسیم علت به بالفعل و بالقوه
۳۲۴	تقسیم علت به خاص و عام
۳۲۵	تقسیم علت به جزئی و کلی
۳۲۶	ضرورت وجود معلول با وجود صورت یا غایت
۳۲۹	عدم ضرورت وجود معلول با وجود ماده
۳۳۴	عدم تحقق معلول با تحقق علت فاعلی
۳۳۵	غایت داشتن افعال ضروری
۳۳۶	موجود بودن علل بر فرض موجود بودن معلول به جز علت غائی
۳۳۷	نقش اقسام علل در برهان

- حد وسط قرار گرفتن علت خاص، بالذات و بالفعل ۳۳۸
- ذکر علل در حد تام ۳۴۱
- اخذ علل در حد به منزله فصل ۳۴۵
- مثال‌های اخذ علل در حد تام ۳۴۸
- ط ذکر علل خارجی در حد تام ۳۵۲
- مناد ذکر انفس در تحمیل قوا ۳۵۹
- کیفیت حمل علل بر محدود ۳۶۴
- تقسیم غایت به (الاجته الفل و ما ينتهی الیه الحركة) ۳۶۷
- اخذ علل بالذات در حد و رسد برهان ۳۶۸
- هم‌زمانی علت بالفعل با معلول ۳۷۱
- تطبيق اشکال تالی آفات بر علت بره‌ای که بالفعل می‌شود و پاسخ آن ۳۷۶
- علت نوع برای جنس ۳۸۰
- برهان‌های به ظاهر دوری در پدیده‌های طبیعی ۳۸۴

الفصل السادس

في الإشارة إلى أن اكتساب الحد هو بطريق التركيب

- اكتساب حد از راه ترکیب ۳۹۱
- روش اكتساب حد نوع ۳۹۷
- روش اكتساب حد مختصر ۴۰۱
- روش اكتساب حد مفصل ۴۰۵
- روش اكتساب حد جنس از حد نوع ۴۰۷
- تفسیری از عبارت ارسطو ۴۱۴
- کیفیت چینش اجزای حد ۴۱۸
- کیفیت و شرایط ترکیب اجزای حد ۴۲۵

- دومنظوره بودن قانون ترکیب ارائه شده در بدست آوردن حد ۴۲۹
- شروط ترکیب برای کسب حد از نظر ارسطو ۴۳۱

الفصل السابع

في أنّ طريقة القسمة نافعة أيضاً في التحديد وكيفية ذلك وتفصيل
طريقة التركيب وما فيها من قلة الوقوع في تضليل الاسم المشترك

- فوائد قسمة في استنباط حد ۴۳۶
- قسمت ذاتی اولی ۴۴۴
- اشکال توقف تقسیم و حد بر معرفت هر شیء و پاسخ آن ۴۵۰
- شرایط مفید بودن قسمت، در حد ۴۵۵
- تشخیص جنس و پرهیز از مغاللة اشتراك لفظی ۴۶۲
- روش تشخیص جنس از طریق قسمت ۴۶۹

الفصل الثامن

في الانتفاع بقسمة الكلّ إلى الأجزاء وتمام الكلام
في توطيط العلل المنعكسة وغير المنعكسة وحقه في حال فيه

- فایده تقسیم کل به اجزا ۴۷۴
- نقش قسمت به اجزاء در کشف علت ۴۷۹
- ملاک اتحاد و اختلاف مسائل ۴۸۳
- دوری نبودن اثبات معلول از طریق علت و بالعکس در حالات خاص ۴۹۰
- اندراج سایر علل اربعه در حد اوسط در برهان لمی ۴۹۷
- اختصاص نداشتن فاعل یا قابل برای حد اوسط ۵۰۳
- امکان اخصیت حد اوسط از حد اکبر در برهین لمی ۵۰۶
- تساوی حد اوسط و حد اکبر در برهین خاص ۵۱۳

الفصل التاسع

في تحقيق ما أورده المعلم الأول في معنى توسط العلل

ومحاذاة مذهب كلامه فيه مع الإيضاح

- توجيه كلام ارسطو در مساوی بودن حد اوسط و حد اکبر ۵۲۳
- استفاده از علل کثیر برای معلول واحد در برهان ۵۳۱
- اشتراک لفظی اوسط در صورت اشتراک لفظی حد اکبر در برهان لمی ۵۳۶
- مشکک بودن حد اوسط در صورت مشکک بودن حد اکبر در برهان لمی ۵۳۷
- نسبت حد اکبر و حد اوسط در برهان لمی ۵۳۸
- علل خاص برای معانی عام ۵۴۱
- علل خاص و عام برای معانی کلی ۵۴۳
- ترتیب چند حد وسط در برهان ۵۴۵

الفصل العاشر

في خاتمة الكلام في البرهان

- در خاتمه کلام در برهان ۵۴۹
- چگونگی رسیدن به اولیات (مبادی برهان) ۵۵۲
- نقد نظریه استذکار ۵۵۳
- معنای بین بودن اولیات ۵۵۴
- حواس ظاهری و باطنی انسان و حیوان ۵۵۵
- راه رسیدن به اولیات از نظر مشائین ۵۶۰
- راه رسیدن به بدیهیات ثانویه و نظریات ۵۶۲
- تشبیهی برای شکل گیری مفهوم کلی ۵۶۸
- عقل نظری مدرک اولیات ۵۶۹
- عقل بالملکه (قابل علوم) ۵۷۰
- منابع ۵۷۱

مقدمه معاونت پژوهش

حقیقت اصیل ترین، جاودانه ترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسله مؤمنان و عالمان صادق چه جان‌ها که در راه آن نباخته، و جاهلان و باطل پرستان چه توطئه‌ها و ترفندها که برای مسخ و مسخ آن نساخته‌اند. چه تلخ واقعی است مظلومیت حقیقت، و چه شیرین حقیقتی است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، حق سربلند و بر فراز است و باطل از بین رفتنی و نگونسار. این والا و بالانشینی حقیقت، گویا سینه از پرشت حق، وام‌دار کوشش‌های خالصانه و پایان‌ناپذیر حقیقت‌جویانی است که در عرصه نظر و عمل کمر همت محکم بسته و از دام و دانه دنیا رسته‌اند، و در این میان، نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، به‌ویژه اسلام و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و دانشمندان برحق و گرامی او علیه السلام، برجسته‌ترین است.

دانشمندان نام‌آور شیعه رسالت خطیر و بی‌نظیر خویش را بهره‌گیری از عقل و نقل و غوص در دریای معارف قرآن و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیره آن پیشوایان و عرضه آن به عالم بشری و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت پرستان

حقیقت‌گریز دانسته و در این راه دیده‌ها سوده و جان‌ها فرسوده‌اند. اکنون در عصر بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار آثار نوشتاری و دیداری و به‌کارگیری انواع ابزارهای پیشرفته سخن‌افزاری و نرم‌افزاری در عرصه‌های گوناگون برای سیطره بر جهان می‌کوشند، رسالت حقیقت‌خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به‌ویژه علمای این، بسر و عظیم‌تر و سخت دشوارتر است.

در جهان شیعی، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقهی و اصولی و نظائر آن کارنامه درخشانی دارند، و تأملات ایشان بر تارک پژوهش‌های اسلامی درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری‌های جدید نیز پژوهشگران ما تلاش‌هایی چشمگیر کرده، گام‌هایی نویدبخش برداشته و به جایگاه درخور خایش در جهان نزدیک شده‌اند، و می‌روند تا با فعالیت‌های روزافزونشان مقام‌نایسته خویش را در صحنه علمی بین‌المللی بازیابند. ولی در قلمرو پژوهش‌های علوم اجتماعی و انسانی تلاش‌های دانشمندان این مرزوبوم آن‌گونه که شایسته نظام اسلامی است به بار ننشسته و آنان گاه به ترجمه و اقتباس نظریات دیگران بسنده کرده‌اند. در این زمینه کمتر می‌توان رد پای ابتکارات و به‌ویژه خلاقیت‌های برخاسته از اندیشه اسلامی را یافت و تا رسیدن به منزلت مطلوب راهی طولانی و پرچالش در پیش است. از این‌رو، افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه‌های دینی، سازمان‌دهی معارف اسلامی، کاوش در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از دیدگاه اسلامی و تبیین آنها از مهم‌ترین اهداف و اولویت‌های مؤسسات علمی به‌ویژه مراکز پژوهشی حوزه‌های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی * در پرتو تأییدات رهبر کبیر انقلاب

اسلامی و حمایت‌های بی‌دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای «مدظله‌العالی» از آغاز تأسیس، بر اساس سیاست‌ها و اهداف ترسیم‌شده از سوی حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی «دامت برکاته» به امر پژوهش‌های علمی و دینی اهتمام داشته و در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به پژوهش‌های بنیادی، راهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه برای تحقق این مهم، افزون بر برنامه‌ریزی و هدایت دانش‌پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش رو، ترجمه و شرح استاد فرزانه، حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی «دامت برکاته» از مقاله چهارم بر آن شرفای ابن سیناست که با تلاش پژوهشگر ارجمند حجت‌الاسلام والمسلمین مسکن سلیمانی امیری نگارش یافته است. معاونت پژوهش، دوام عمر پربرکت و ستم‌له و توفیق روزافزون پژوهشگر محترم این اثر را از خداوند متعالی خواستار است.

معاونت پژوهش

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی